

Vaiettu lottamenneisyys voi estää nuoruuden muistelun

Helena oli tavatessamme 82-vuotias pirteä ja puhelias Karjalan evakko. Kun moni muu siirtokarjalainen kuvaa synnyinseutujaan maalauksellisesti ja kertoo vuolaasti onnentäyteisestä lapsuudestaan, Helenan muistelua leimaa pidättyväisyys. Koti oli *oikeen kiva*, opettajat olivat *ihan kivoja* ja läheisellä lammella oli *kauheen mukavaa* käydä uimassa. Yleensä evakot kertovat myös nuorten iltamareissuista ja yhteisöllisyydestä, mutta Helena vaikenee niistäkin. Hänen kerrontansa sotia edeltäneistä vuosista on paikoin silmiinpistävän lakonista ja lyhyttä, vaikka hän ehti asua Karjalassa 18 vuotta ja kokee lapsuutensa onnelliseksi.

Kun keskustelemme siitä, miten jokaisella evakolla on oma elämäntarinansa ja miten miehet puhuvat vieläkin sodasta, vyyhti alkaa purkautua. Helena tokaisee, ettei hän ole viitsinyt sota-asioita *pureksia*, koska kaikilla oli siihen aikaan omat vaikeutensa. Hän korostaa, ettei hänellä ole sota-ajasta pahoja kokemuksia: häntä ei kukaan käyt-

tänyt hyväkseen, vaikka hän nuori olikin, *enkä mie rypeny siel miesten sängyissä*.

Tästä Helena pääsee aiheeseen, joka häntä on katke-roittanut ja suuttanut vuosikymmeniä ja joka vaikuttaa edelleen hänen muisteluunsa. Hän tuhahtaa, miten lottien maine pilattiin sotien jälkeen ja heistä tehtiin kuin pahan tekijöitä. Helena puuskahtaa suoraan, ettei rintamalla huorattu, vaan tehtiin *ihan tavallista työtä*, miehet ja naiset erikseen. Häinkin toimi viestintälottana, päivystysvuorot oli tarkkaan määrätty ja vapaa-aikaa jäi vähän. Helena hymyilee vinosti ja arvelee kotirintamalla tapahtuneen paljon pahempia asioita.

Helena pitää lottien leimamista ”huonoiksi naisiksi” väistämättömänä kohtalona. Koska miehet olivat rintamalla enemmistönä, ulkopuolisten mielikuvituksen oli helppo lähteä lentoon. Toki Helena tietää, miten lottia on myöhemmin alettu kunnioittaa, mutta hänestä se on naurettavaa ja liian myöhäistä. Hän itse ei koskaan sanonut edes

lähimmille työtovereilleen toimineensa lottana, ja jo se kertoo paljon.

Lottien maine lokaantui

Helenan asenteelle on syynsä. Jatkosodan pitkittyminen vaikutti kaikkien mielialoihin, huhut alkoivat kiertää ja katkeruus kutoi monisyisen verkoston: rintamalla puhuttiin lottien ja saksalaissotilaiden läheisistä väleistä, kotirintaman naisten tunteita taas happamoitti huhu lottien toimimisesta rintamalla ”viihdytystehtävissä”. Vaikka lottia ei sotien jälkeen esitetty ainoastaan kielteisessä valossa, julkisuutta hallitsi tulkinta, jonka mukaan he olivat joko sotaintoilijoita tai kenttähuoria. (Kinnunen 2006b, 318–319; Kirves 2010, 319; Peltokorpi 2011, 206.) Toisen maailmansodan aikana naisia leimattiin ja käytettiin poliittisena aseena toki muullakin kuin Suomessa (Elomaa-Krapu 2015, 25), mutta se ei Helenan kokemusta lievennä.

Lotta Svärd oli kollektiivinen järjestö, ja jo yhden lotan

kuvaaminen siveettömäksi tuotti kaikille yhteisöllistä häpeää. Häpeä paljastui vasta 1970-luvulla, kun rintamanais-ten muistitietoa alettiin tallentaa, ja naisia arvelutti esiintyä omalla nimellään. Myös moni sellainen nainen, joka toimi muissa tehtävissä sotatoimi-alueella, pelkäsi saavansa lotan leiman. (Kinnunen 2006a, 241 ja 2006b, 320–321.)

Vasta 1980-luvun lopulla lottien ahkeraa ja nuhteetonta työtä alettiin arvostaa ja heidän mainettaan palauttaa. Myös Neuvostoliiton hajoaminen vuonna 1991 johti asennemuutokseen, ja lottapuvut kaivettiin koipusseista juhla-asuiksi. Lehtien kuolinilmoituksiin alkoi ilmestyä Lotta Svärd-tunnuksia, ja lottatyö ymmärrettiin arvokkaaksi osaksi niin yksittäisten naisten kuin koko maan historiaa. (Kinnunen 2006a, 222 ja 2006b, 324; Knapas 2015, 131.)

Katkeroittava häpeä, muistelematon nuoruus

Vaikuttaa siltä, että yleinen mielipide tuhosi Helenan halun muistella nuoruuttaan, joka niin kiinteästi liittyy sota-aikaan. Syvän isänmaallisena naisena hän lähti lotaksi, vaikka hänen sairas äitinsä ja vammaisen sisarensa olisivat kurjissa evakkopaikoissaan tarvinneet apua. Puun ja kuoren välissä elänyt Helena ei voinut myöhemmin tuntea tekemästään pyyteettömästä ja vaarallisesta maanpuolustustyöstä

tervettä ylpeyttä. Lotta-aikaa ei voinut mainita meriitiksi edes sotienjälkeisessä työpaikan haussa.

Oikeushistorioitsija Satu Lidman kirjoittaa, miten kunnian käsite on välttämätön lähtökohta häpeän ymmärtämiselle. Kunnia puolestaan on kollektiivista, ei vain yksilön ominaisuus. Kunnia määrittää koko perhettä ja sukua, ja se saattaa tahraantua yksittäisen ihmisen tekojen tai häneen liitettyjen huhujen vuoksi. Kunnian voi menettää kuin materiaalisen omaisuutensa, ja menetyksestä seuraa häpeä. (Lidman 2011, 107–111.)

Salailu on häpeän paras kaveri, kirjoittaa sosiaalipsykologi Janne Viljamaa (2018, 17). Helena ei kuitenkaan tunne häpeää lottana toimimisestaan, vaan hän on katkera sille, että lotat – hän itse mukaan lukien – joutuivat nuoruudessaan salaamaan menneisyytensä ja tuntemaan kollektiivista häpeää. Tapaamisessamme Helena ei salaile lottamenneisyyttään, vaan haluaa puhua aiheesta suoraan. Hätkähdyttävää kuitenkin on kerronnan järjestys: ensin hän tokaisee, ettei häntä hyväksikäytetty eikä hän rypenyt miesten sängyissä, vasta sitten hän kuvaillee työtehtäviään ja läheltä piti -tilanteita rintamalla. Lottien yhteishenki oli vahva, ja töiden sekaan mahtui myös näyttölemistä ja Syvärissä uimista, monia hyviä muistoja.

Häpeän tunne voi yhdistää ja tuottaa solidaarisuutta

häpeää tuntevien kesken (Kainulainen & Parente-Čapková 2011, 9). Käsitteäkseni Helena ei kuitenkaan ole saanut tukea tunteilleen muilta lotilta kuin sisareltaan. Kenties hänkin olisi halunnut miesten tavoin kokoontua muistelemaan, sillä veteraanien vaikeaminen päättyi jo 1960-luvulla (Sulamaa 2006, 301). Tilanne on Helenasta korjaamaton: kerran menetetty maine on menetetty ainiaksi. Vaikeneminen lottamenneisyydestä on saanut Helenan välttelemään muistelua muistakin nuoruuden asioista.

Päivi Markkola

FM, väitöskirjatutkija
suomen kielen oppiaine
Helsingin yliopisto

Kirjallisuus

- Elomaa-Krapu, M. (2015). *Hoitamisen halusta ja velvollisuuden tunnosta. Lääkintälottien kokemukset koulutuksesta ja hoitotyöstä Suomen sodissa vuosina 1939–1944*. Acta Universitatis Tamperensis 2039. Tampereen yliopisto.
<http://urn.fi/URN:IS-BN:978-951-44-9758-2>.
- Kainulainen, S. & Parente-Čapková, V. (2011). Häpeän lautaunut toiminta. Esipuhe. Teoksessa Kainulainen, S. & Parente-Čapková, V. (toim.) *Häpeä vähän! Kriittisiä tutkimuksia häpeästä* (s. 6–21). Utukirjat. Turku: Uniprint.
- Kinnunen, T. (2006a). *Kiitetyt ja parjatut. Lotat sotien jälkeen*. Helsinki: Otava.

- Kinnunen, T. (2006b). ”Muista menneitten sukupolvien työ”. Lupaus-elokuva lottahistorian kuvauksena. Teoksessa Kinnunen, T. & Kivimäki, V. (toim.) *Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia ja kertomuksia talvi- ja jatkosodasta* (s. 313–328). Minerva Kustannus Oy.
- Kirves, J. (2010). Pikkulottien ja lottatyttöjen vaativat tehtävät. Teoksessa Näre, S. & Kirves, J. & Siltala, J. (toim.) *Sodan kasvattamat* (s. 293–320). Porvoo: WS Bookwell Oy.
- Knapas, R. (2015). *Karjalan kunnilla. Matkoja kulttuuriin ja historiaan*. Helsinki: Schildts & Söderströms.
- Lidman, S. (2011). Häpeää kunnan takia. Varhaismoderneista rangaistuksista ja moraalista. Teoksessa Kainulainen, S. & Parente-Čapková, V. (toim.) *Häpeä vähän! Kriittisiä tutkimuksia häpeästä* (s. 107–131). Utukirjat. Turku: Uniprint.
- Peltokorpi, K.-M. (2011). *On eletävä kun koska tahansa voi kuolla. Lottien selviytyminen sodassa 1939–1945*. Acta Electronica Universitatis Lapponiensis 90. Saatavilla <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-201201181006>.
- Sulamaa, K. (2006). ”Himmat ei muistot koskaan saa”. Veteraanien järjestäytyminen ja muutokset muistamisen mahdollisuuksissa. Teoksessa Kinnunen, T. & Kivimäki, V. (toim.) *Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia ja kertomuksia talvi- ja jatkosodasta* (s. 297–311). Helsinki: Minerva Kustannus Oy.
- Viljamaa, J. (2018). *Hirveä häpeä. Suomalainen häpeä ja kuinka siitä pääsee eroon*. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.